

Siyaset Düşüncesi Bağlamında Telemakhos'un Maceraları'nın Tercüme-i Telemak'a Tesiri

The Effect of The Adventures of Telemachus on Tercüme-i Telemak in the Context of Political Thought

Mustafa Enes AKTÜRKOĞLU^a

Öz

François Fenelon'un Telemakhos'un Maceraları isimli eseri 17. asrın sonu 18. asrın başlarında Fransa Kralı XIV. Louis'in tahkim ettiği mutlak idareye karşı sessiz bir eleştiriyi yansıtmaktadır. Avrupa'nın Reform Hareketi sonrasında siyasal bölünmüşlüğü büyük savaşlarla birlikte hem devlet idaresini hem de istikrarı ortadan kaldırmıştır. Dolayısıyla 17. ve 18. asır Avrupalı siyaset düşünürleri devletin meşruiyetinin kaynağına yönelik tartışmalar yapmıştır. Fenelon bu bağlamda hükümdarların siyasi meşruiyetini ilahi bir kökene bağlasa da, hükümdarın sorumluluklarını sözleşmecî bir mantık üzerinden düşünmektedir. Fenelon'un sözleşmecî siyaset düşüncesi Telemakhos'un Maceraları isimli eserinde alegorik bir anlatımla ifade bulmuştur.

Telemakhos'un Maceraları, Devlet-i Aliyye'de Sultan III. Selim ve Sultan II. Mahmud'un hanedan merkezli siyasetin bir sonucu olarak ilgiyle okunmuştur. Tanzimat Fermanı sonrasında Osmanlı ricali ve düşünürlerinin Fenelon'un eserine ilgi duymasında; eserin içinde barındırdığı siyasi sözleşmecî yaklaşım olabilir. Dolayısıyla biz bu makalemizde Fenelon'un Telemakhos'un Maceraları isimli eserinin siyasi teklifi ile Yusuf Kamil Paşa'nın çevirmiş olduğu Tercüme-i Telemak eserini siyaset düşüncesi bağlamında ele almaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler

Siyaset Düşüncesi, François Fenelon, Yusuf Kamil Paşa, Telemakhos'un Maceraları, Tercüme-i Telemak

Abstract

François Fenelon's The Adventures of Telemachus reflects a silent criticism of the absolute rule that was fortified by King Louis XIV of France at the end of the 17th century and the beginning of the 18th century. The political division of Europe after the Reform Movement, along with the great wars, destroyed both the state administration and stability. Therefore, 17th and 18th century European political thinkers debated on the source of the state's legitimacy. In this context, although Fenelon attributes the political legitimacy of the rulers to a divine origin, he considers the responsibilities of the ruler through a contractual logic. Fenelon's contractual political thought was expressed in an allegorical expression in his work The Adventures of Telemachus.

The Adventures of Telemachus was read with interest in the Devlet-i Aliyya as a result of the dynastic policy of Sultan Selim III and Sultan Mahmud II. After the Tanzimat Edict, Ottoman dignitaries and thinkers were interested in Fenelon's work; There may be a political contracting approach in the work. Therefore, in this article, we will try to deal with the political proposal of Fenelon's The Adventures of Telemachus and the translation of Yusuf Kamil Pasha's Tercüme-i Telemak in the context of political thought.

Keywords

Political Thought, François Fenelon, Yusuf Kamil Pasha's, The Adventures of Telemachus, Tercüme-i Telemak

^a Dr. Proje Asistanı, Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Bursa/Türkiye. Email:

mustafaenesakturkoglu@gmail.com

(Sorumlu Yazar/Corresponding author)

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License ile lisanslanmıştır.

İctimaiyat Dergisi, lisanslama politikası ile telif hakkının ve kullanıcı haklarının açık olmasını sağlar. Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanır. / Journal of İctimaiyat Magazine ensures that copyright and user rights are open with its licensing policy. Author(s) publishing with the journal retain(s) the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

1. Giriş

Avrupa'da feodal düzenden mutlak monarşi idaresine doğru geçiş, önemli bir siyasi kırılmayı temsil etmektedir. Bu duruma Rönesans düşüncesi veya Reform hareketinin tesiri olduğu düşünülür. Diğer taraftan bu vaziyet, devlet idaresinde dağınık halde bulunan siyasal gücün; kral veya hükümdar etrafında toplanmasına neden olmuştur. 17. ve 18. asır filozofları siyasal gücün tek kişide (kral veya hükümdar) toplanmasını zamanın şartlarına göre bir gereklilik görmüşlerdir. Kimi filozoflar ise tek kişide toplanan siyasal gücün zorba bir idareyi sağlayacağından daha kapsayıcı bir çözüm önerisinde bulunmuştur.

Makalenin amacı Fransa'da siyasal gücü tek elde toplayan Kral XIV. Louis'nin mutlak idaresi karşısında Fenelon'un *Telemakhos'un Maceraları* adlı alegorik eserinin eleştirel yönüne odaklanmaktır. Bu bağlamda Fenelon'un eseri siyaset düşüncesi bağlamında önemli teklifler sunmaktadır. Bu tekliflerden birisi ise Kral XIV. Louis'nin mutlakiyetçilik düşüncesiyle oluşturduğu mutlak idareye karşı sözleşmecî (anayasal) bir idarenin tesisidir.

Makalede Fenelon'un eseri vasıtasıyla krala sunduğu sözleşmecî (anayasal) idareyi ortaya koymaya çalışırken; meselenin Devlet-i Aliyye'ye tesirini de Fenelon'un eserinin Yusuf Kamil Paşa tarafından çevrilen *Tercüme-i Telemak* üzerinden ele almaya çalışacağız. Böylece Devlet-i Aliyye'de Tanzimat Fermanı ile başlayan anayasal hareketin siyasi düşünce dünyasındaki katkısı görülebilecektir. Çalışmada Fenelon'un eseri ile Yusuf Kamil Paşa'nın çevirisi mukayese edilerek, Fenelon'un siyasi tekliflerinin Yusuf Kamil Paşa'da ne derece etkisi olduğu idrak edilecektir.

2. Feodal İdareden Mutlak Monarşi'ye Doğru

16. asırda ortaya çıkan Reform hareketi Avrupa'da sadece Katolik Kilisesi'nin siyasi ve ekonomik yapılanmasını sarsmamış, ayrıca Avrupa'nın geleneksel feodal ve aristokratik siyasi yapısının değişmesine de neden olmuştur. Avrupa'da toprağa dayalı feodal yapı, aynı zamanda kralların siyasi meşruiyetini sağlamada önemli bir konumda olmuştur. Bu feodal yapı aynı zamanda kralların vergi, askerlik ve idari gücünün başkent dışına yayılmasına olanak sağlarken, kralın siyasi politikasını uygulamada tamamen serbest olması önünde önemli bir siyasi erki oluşturmuştur. Avrupa'nın toprak aristokrasisine dayanan bu feodal yapısı aynı zamanda siyasal birliğin sağlanmasında önemli bir direnç merkezi olmuştur. Dolayısıyla devletin idare edilmesinde kral ve aristokratların uzlaşısı önemli bir mesele haline gelmiştir (Bloch, 2015: 662).

Reform hareketi sonrası Kıta Avrupa'sında ortaya çıkan yeni kiliseler, Katolik Kilisesinden kopmaya başlayınca, bazı feodal beyler de kilise (din) değiştirmeye başlamıştır. Bu durum Avrupa'nın siyasi bölünmüşlüğüne daha fazla derinleştirmiştir. Nitekim Seksen Yıl Savaşları (1568-1648) ve Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) Avrupa'nın bu bölünmüş halini taraflar arasında sıcak bir çatışmaya dönüştürerek, Avrupa toplumunu idari, siyasi ve mali açıdan büyük bir yıkıma sürüklemiştir. Avrupa'nın yaşadığı bu yıkım karşısında kimi düşünür ve siyasetçiler devlet idaresinde siyasi birliğin sağlanmasına yönelik önemli fikirler ortaya koymaya çalışmışlardır (Davies, 2011: 624).

Avrupalı siyaset bilimciler, devlet idaresinde siyasi birliğin sağlanması için monarşilerin gücünün tahkim edilmesi gerektiğini düşünmüşlerdir. Böylece feodal beylerin menfaatleri doğrultusunda kuklaya dönüşmüş hanedanın bağımsızlığı sağlanmaya çalışılarak, siyasi erkin tek bir kişide toplanması hedeflenmiştir. Mutlak monarşi, her şeyden önce, devletin tüm

organlarının kralın kişisel otoritesi altında merkezi bir şekilde yapılanması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla Avrupa’da idari yapı olan monarşiden farklı bir manaya gelmektedir (Mooers, 1997: 61). Mutlak monarşinin siyasal örgütlenişi hakkında misal vermek gerekirse Fransa Kralı IV. Henri’nin (1553-1610) politikaları önemlidir. Fransa’da yaşanan din savaşları (Katolik-Huguenot çatışması) devleti parçalanmanın eşiğine sürüklemiş ve siyasal ortamı istikrarsız hale getirmiştir. Bu doğrultuda Fransa Kralı IV. Henri, devletin birliğinin kurulması için önemli politikaları hayata geçirmeye başlamıştır. Fransa’da yaşayan tüm insanları (Breton, Gaskon vb.) Fransız kimliğinde birleştirmeye gereksinim duymuştur. Bu bağlamda birkaç dilin ve lehçenin konuşulduğu ülkede ortak bir dil için de adımlar atmıştır. Fransa Kralı IV. Henri Katolikler ve Huguenotlar arasındaki din farklılığı yüzünden çıkan çatışmaları Nantes Fermanı (1598) ile çözmeye çalışmıştır. Fakat çok çeşitli ve kültürlü bu coğrafyada IV. Henri, birliğin tam anlamıyla sağlanabilmesi için krallık makamını veya bütün bir Fransa krallığını, kişiliğinde somutlaştırmaya girişmiştir (Ağaoğulları, 2009: 355-356).

3. Mutlak Monarşi’nin Siyasi Teklifi “Mutlakiyetçilik”

Mutlak monarşinin tahkimine yardımcı olan siyaset düşüncesinin teklifleri makale açısından kıymetlidir. Siyaset felsefesinde “Mutlakiyetçilik” öğretisi veya kavramı ile ifade edilen bu düşünce, 16. asrın sonlarında Fransız hukukçuları tarafından ortaya atılmıştır. Mutlakiyetçilik öğretisinin fikri olarak ortaya çıkışı, seleflerinden daha büyük güce sahip olan hükümdarların daha geniş bölgeleri idare etmesini ve devletlerin yükselişinin iç mantığını yansıtması bağlamında önemli bir çabayı göstermektedir. Nitekim Fransa Krallığı, yukarıda kısaca bahsettiğimiz olgular bağlamında eşsiz bir örneği temsil etmektedir. 16. asrın önemli hukuk kuramcılarında olan Jean Bodin (1530-1596), din savaşlarının doğurduğu yıkım ve istikrarsızlığı bizzat tecrübe etmiştir. Bodin 1576 yılında kaleme aldığı *Les Six Livres de la Republique* (Cumhuriyetin Altı Kitabı) adlı eserinde; “Dünya üzerinde, Tanrı’dan sonra, kralların ve prenslerin haşmetinden daha ulu ya da daha yüce hiçbir şeyin olmadığını anlamıştır. Hükümdarın haşmetin ve mutlak gücün başta gelen ereği ve öncelikle tebaasına rızalarını almaksızın kanunlar koymaktan ibaret olduğunu belirtmiştir” (Kriegel, 2010: 21; Merriman, 2018: 282). Bodin, ayrıca hükümdar ve tebaa arasında organik bir bağ kurmaya çalışmıştır. Çünkü Fransa Krallığı içinde yaşanan yıkım ve kaos halinin ancak kudretli bir hükümdar tarafından nihayetleneceğini düşünmüştür. Bu doğrultuda Bodin, huzur ve düzenin sağlanabilmesi için Kral’a itaat edilmesi gerekliliğini tebaaya önermiştir. Bodin’in bu yaklaşımı Fransız mutlak idaresinin meşrulaştırılmasına neden olan Mutlakiyetçilik siyasetinin geliştirilmesinin önünü açmıştır.

Mutlakiyetçilik düşüncesi ile alakalı benzer bir düşünceyi Thomas Hobbes (1588-1679) paylaşmaktadır. Hobbes da, İngiliz İç Savaşı’nın (1642-1651) kargaşasını ve yıkımını tecrübe etmiştir. 1651 yılında yazdığı *Leviathan* adlı eserinde; toplumun doğa durumunda, sürekli herkesin herkese karşı savaştığı ve yaşamı iptidai hale getirdiğini düşünür. Bu durumun insanı yalnız, sefil, güvensiz ve acımasız hale getirdiğini ileri sürer. Dolayısıyla ortamın bu istikrarsız halinin ancak mutlak bir idarenin kurulması ile önleyebileceğini teklif etmektedir. Hobbes ısrarla; insanlar ancak itaat etmemenin sonuçlarından korktuğu zaman itaat edebileceğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla insanların güvenlik kaygıları, insanların başlarındaki hükümdarla bir tür toplumsal sözleşme yapmasını zorunlu kılacağını düşünmektedir. Böylece insanlar korunma ihtiyacı karşılığında haklarından feragat edebileceğini iddia etmektedir (Hobbes, 2007: 98). Hobbes’un hükümdarın iradesini, devletin somut gerçekliği olarak görmesi mühim bir

vakiadır. İlerleyen süreçte bu mutlakiyetçi öğreti önemli bir siyaset enstrümanı haline gelecektir. 17. asırda Fransa’da, piskopos ve Fransa Kralı XIV. Louis’nin öğretmeni olan Jacques Bossuet (1627-1704), kralların “ilahi hak” ile Tanrı’nın iradesi sayesinde hükmettiklerini düşünmektedir. Hobbes’un toplumsal sözleşmeye dayalı otorite anlayışının aksine, Bossuet, hükümdarın otoritesinin yalnızca Tanrı’dan kaynaklandığını savunmuştur (Kriegel, 2010: 120-121; Merriman, 2018: 283). Dolayısıyla siyaset düşünürlerinin monarşi anlayışlarındaki bu ince ayrımlar, İngiltere ve Fransa arasındaki monarşi idaresinin farklılığını izah edebilecek bir şekilde evrilmiştir.

4. Fransa’da Mutlakiyetçilik Siyasetinin Tahkimi ve Avrupa’ya Yayılımı

Mutlakiyetçi öğreti Fransız devlet idarecileri tarafından bir siyaset olarak 17. asır boyunca devlet politikasında başarılı bir şekilde uygulamaya geçirilmiştir. Özellikle Fransa Kralı XIII. Louis’nin (1601-1643) saltanatında uzun süredir başbakanlık yapan Kardinal Richelieu’nun (1585-1642) faaliyetleri bu bağlamda değerlendirilebilir. Ufak yaşta tahta geçen Kral XIV. Louis (1638-1715), Kardinal Richelieu’nun siyasetinin, 1661’da başbakanlık sistemini de lağvederek, daha merkeziyetçi bir yapıya doğru ilerlemesine neden olmuştur. Böylece Kral XIV. Louis, devlet idaresini tek başına üstlenen mutlak bir *monarka* dönüşmüştür.

Kardinal Richelieu ve Kral XIV. Louis’in döneminde uygulanan merkeziyetçi siyaset hakkında genel bir değerlendirme yapmak gerekmektedir. Fransa Krallığı’nda hem kentlerin hem de soyluların çeşitli serbestlikleri ve imtiyazları aşamalı olarak törpülenmeye başlanmıştır. Ele geçirilmesi zor olan tahkimatlı feodal kaleler yıkılmaya başlanmış ve soyluların özel orduları terhis edilmiştir. Bazı imtiyazlı kentlerin milis kuvvetleri kaldırılmış ve aristokratlar arasında düello yapmak yasaklanmıştır. Yalnızca Kral’a bağlı profesyonel daimi ordular kurulmaya çalışılmıştır. Soylular, sosyal açıdan toplumsal imtiyazlarını devam ettirmekle beraber bölgesel ve Krallık genelindeki siyasi vazifelerinden kral tarafından yoksun bırakılmışlardır. Fransa Kralliyeti eyaletlerin idaresini merkezden atanmış *intendants*’ın (krallık denetçileri) yetkisine vererek eyalet meclislerinin tesirini kırmaya başlamıştır. Fransa Krallığı’nın önemli idari ve yargı mevkilerinde ortaya çıkan boşluklar taşradan gelen gençlerin eğitilerek istihdam edilmesiyle doldurulmasıyla sonuçlanmıştır (Merriman, 2018: 294). Böylece soylu sınıfının muhalefetine karşı, Kral’a mutlak sadakatle (minnetle bağlı) hizmet edecek bir bürokrasi sınıfının oluşması hedeflenmiştir. Hatta Kral XIV. Louis, bu bürokrasi sınıfından yetişen kişileri, soyluluğun sosyal sembollerinden olan cübbe giyme izni vererek, cübbe soyluluğunu (*noblesse de la robe*) oluşturmuştur. Fransa Kralı’nın bu hamlesi Fransa ordusunda vazife almayı sürdüren kılıç soylularının (*noblesse de Jeepee*) tepkisini çekmiştir (Ağaoğulları, 2009: 356-357). Böylece Kral XIV. Louis, devlet idaresinde kendine sadakatle hizmet edecek bir sınıf oluştururken, aristokrasi sınıfının kendi imtiyazlarını korumak için krala daha fazla yakınlaşmasını sağlamaya çalışmıştır. Netice olarak hem toplumsal açıdan hem de siyasi açıdan Kral XIV. Louis’in kişiliği bir çekim merkezine dönüşmüştür.

Kral XIV. Louis’in yukarıda bahsettiğimiz siyaseti, küçük yaşlarda tecrübe etmek zorunda kaldığı Fronde Ayaklanması’ndan (1648-1653) ileri geldiği öne sürülmektedir. Nitekim soyluların çıkarmış olduğu bu isyan, neredeyse hanedanın sonunu getirecek bir noktaya ulaşmıştır. Dolayısıyla Kral XIV. Louis, hanedanlığının devamlılığı için merkeziyetçi bir siyaseti tercih etmek zorunda kalmıştır. Bu bağlamda Fransa’da yaşanan siyasi ve sosyal şartlar sebebiyle, devlet idarecileri ile düşünürlerin mevcut sorunları çözmeye yönelik girişimlerinin, mutlakiyetçi öğretinin gelişimine kaynaklık ettiği öne sürülebilir. Mesela devletin parçalanma ihtimaline karşı

Kral'ın doğrudan kendisine bağlı devlet kabinesi oluşturması, yüksek yargı organı olan parlamentolardaki soylu nüfuzunu dizginlemek için önemli bir hamledir. Parlamentoların yasaların yargısal denetimi gibi işlevlerinin olması Kral'ın kanun koyma keyfiyeti karşısında önemli bir direnç noktası olmuştur. Fakat Kral XIV. Louis, olağanüstü mahkemeler kurarak devlet kabinesinden kimi isimleri bu kurumların başına geçirerek bu direnç noktasını kırmıştır. Böylece soyluların muhalefet odağı olabilme imkanlarını asgari bir düzeye düşürmüştür. 1614'te toplanmış olan *Etats Generaux*'yu (Toplumsal Tabakalar Meclisi) saltanatı boyunca toplanmaya çağırılmayarak bu kurumun temsil gücünü daha da zayıflatmıştır (Ağaoğulları, 2009: 357). Kral XIV. Louis, Paris'in dışında inşa ettirdiği Versailles Sarayı'nı sürekli ikamet ettiği bir yer haline getirerek, büyük feodal beyleri bu sarayda toplamıştır. Böylece Fransa Kralı, soyluların eski imtiyazlarını yeniden elde etmek için girişecekleri herhangi bir ciddi çabaya karşı kendini güvence altına almıştır (Merriman, 2018: 290).

Kral XIV. Louis'in bu faaliyetleri siyaset felsefesinde; gücünü doğrudan doğruya Tanrı'dan alan ve devlete içkin egemenliğini kendinde somutlaştıran kişi olarak mutlak bir iktidara sahip olmuştur. İlan ettiği yasalardan ve aldığı kararlardan dolayı hiç kimseye hesap vermek zorunda olmamıştır. Siyasi iktidarını kullanırken kendisini denetleyebilecek, vazifelerini gündeme getirebilecek ne bir siyasal güç ne de herhangi bir kurum kalmıştır. Bu bağlamda XIV. Louis'e yakıştırılan "*Devlet, benim*" sözü, kral-devlet anlayışının, yani devletin kralın kişiliğinde beden bulmasını değil de kralın kişiliğinin devletin gücünü ve birliğini yansıtmaya demek olan anlayışı doğru bir şekilde özetlemektedir. Dolayısıyla monarşik ideolojik söylem, merkezi egemen gücün birliğini pekiştirmek gayesiyle, kralı yalnızca devletle değil, ulusla da özdeşleştirmeye çalışmıştır. Kısacası, "*Roi Soleil*" (Güneş Kral) olarak adlandırılan XIV. Louis'in iktidar dönemi, tarihte mutlak monarşi olarak nitelendirilen devlet rejiminin en tipik örneğini oluşturmaktadır (Ağaoğulları, 2009:359-360).

XIV. Louis (saltanatı 1643-1715) gibi Kıta Avrupa'sındaki diğer hükümdarlar da 1650 ile 1750 yılları arasında güçlerini amansızca genişletmeye başlamışlardır. Özellikle Fransa, Prusya, Rusya, Avusturya ve İsveç hükümdarları, devletin içinden gelebilecek her türlü meydan okumalara karşı ilke olarak her şeyin üstünde bulunan mutlak hükümdarlar haline gelmiştir. Avrupalılar nezdinde doğuda bulunan Devlet-i Aliyye'nin sultanı zaten ilke olarak mutlak güç sahibi olarak görülmüştür. Dolayısıyla hükümdarlar, hanedanlık sınırlarını ve nüfuzlarını genişletmek için bir soyutlama olarak devlete değil, birey olarak kendilerine doğrudan bağlı bir hizmet ilişkisi kurarak, kişisel egemenliklerini mutlak kılmaya çalışmışlardır. Bu durum aynı zamanda, modern merkezi devletin temellerinin atılmasına da yardımcı olmuştur. Mutlak hükümdarlar, yasa yapmayı ve vergi koymayı kendi ilahi (üstün) hakları olarak kabul etmiştir. Devleti idare edebilmek için kendilerine yardımcı olacak daha fazla memur atayarak, merkezi ordularını besleyebilmek için uyruklarına yönelik mali taleplerini artırmıştır. Netice itibarıyla Mutlakiyetçilik düşüncesi sonrası ortaya çıkan merkezileşme siyaseti, neredeyse yetmiş yıl süren ekonomik, toplumsal ve siyasal istikrarsızlık getiren savaşlardan sonra kamu düzenini ve yaptırımcı devlet otoritesinin yeniden tahkim edilmesine yönelik bir gelişmeyi temsil etmektedir (Merriman, 2018: 281-282).

17. asrın ortalarından 18. asır boyunca Kıta Avrupa'sının hükümdarları, mutlak idarelerini tahkim ederken, modern devleti de inşa etmeye başlamıştır. Krallar eskisi gibi yıpratıcı dış seferlerle meşgul olmayı bırakıp, öncelikle hüküm sürdükleri ülkelerde uyruklarına karşı otoritelerini yaygınlaştırmaya çalışmıştır. Böylece merkezi iktidar gücünü öncelikle içte derinleştirmiştir.

Devletin dikey düzlem üzerinden genişlemeye ve teşkilatlanmaya başlamasının en önemli göstergelerinden biri ise bürokrasinin ortaya çıkışıdır. Devletin her siyasi hareketi tıpkı bir saatin dişlileri gibi hareket eden kasnakları andırmaktadır. Büyük ve daimi ordular kurulmasıyla birlikte savaş durumu da hiyerarşik bir mekanizmaya dönüşmüştür. Kimi Avrupa devletlerinde soyluların mutlak yönetime karşı direncinin kırılması için, hanedana sadakat karşılığında imtiyazları muhafaza edilmiştir. 18. asır Avrupası'nda hükümdarlar ile soylular arasındaki bu ilişki, yumuşak geçiş bağlamında temel niteliğini korumuştur. Nitekim merkezleşme siyaseti sonrasında Avrupa mali açıdan, özellikle 18. asrın ikinci yarısından itibaren, dikkat çekici bir şekilde büyüme dönemine girmiştir. Diğer taraftan özellikle Batı Avrupa toplumunun yapısı da nispi bir istikrar döneminin ardından değişmeye başlamıştır. En başta, sermaye-yoğun tarım tekniklerinin, nüfus artışının ve imalat patlamasının bir araya gelmesi sonucunda Britanya'da Sanayi Devrimi'nin başlamasına neden olmuştur. Değişen toplum yapısı ise 1760'lı ve 1770'li yıllarda ortaya çıkmaya başlayan, oligarşilerin ve bizatihi mutlak hükümdarlığın siyasal iktidar üzerindeki tekeline meydan okuyan siyasal reform taleplerinin yükselmesine neden olacaktır (Merriman, 2018: 324-325).

5. Fransa Kralı XIV. Louis'in Mutlakiyetçilik Siyasetine Karşı François Fenelon

Makalenin bu kısmında Fransa'da Kral XIV. Louis devrinde başlayan mutlak monarşi merkezli siyasal iktidarın tahkimi karşısında, Burgonya dükünün (kralın veliahtı) eğitiminden mesul olan François Fenelon'un (1651-1715) 1693-94 yılında yazdığı Telemakhos'un Maceraları adlı eserinin eleştirisi üzerine odaklanılmaktadır. Nitekim Fenelon Telemakhos'un Maceraları eserini yayımladıktan sonra Fransa Kralı XIV. Louis'in hışmına uğrayarak, 1695'te Cambrai Başpiskoposluğuna sürülecektir. Bu vazife ile gözetim altında tutulan Fenelon, Fransa Kralı XIV. Louis'in keyfi idaresini eleştiren önemli düşünürlerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

6 Ağustos 1651'de Pons de Salignac ile Louise de La Cropte'nin üç çocuğunun ikincisi olarak Château du Fenelon'da doğmuştur. İlk eğitimini doğduğu yerde özel öğretmenler tarafından Latin ve Yunan klasiklerindeki edebiyat ve dil üzerine almıştır. 1663 yılında Cahors Üniversitesi'ne giderek Cizvitlerden felsefe ve retorik dersleri okumuştur. Amcası Marquis Antoine de Fenelon'un yardımıyla Paris'teki College du Plessis'de teoloji eğitimine başlamıştır. Teolojiye olan ilgisi ve başarısı sonrası 1672 yılında Aziz Sulpice İlahiyat Fakültesine başlamıştır. 1675'te okuldan rahip olarak mezun olmuştur. Kral XIV. Louis'in Nantes Fermanı'nı feshetmesiyle birlikte Protestanların Katolikleştirilmesi için ikna heyetlerine katılmıştır. Fakat Fenelon'un Quietist (Gorday, 2012: vii) görüşleri arkadaşı Jacques-Bénigne Bossuet ile aralarının açılmasına neden olmuştur (Gorday, 2012: 1-5; Cyres, 1906: 3-9). İki filozofun aralarındaki uyuşmazlıkların temelinde yatan nedenin, mutlakiyetçi iktidarın dayandığı ilahi hukuk düşüncesine yaklaşımlarının farklı olmasından ileri geldiği düşünülebilir.

Fenelon, Fransa Kralı XIV. Louis'in mutlak iktidar hırsı karşısında ortaya koyduğu politikaların halkı mali açıdan fakirleştirdiğini gözlemleme fırsatı yakalamıştır. Vergilerin artışı ile birlikte köylüler; topraklarını ekemez hale gelmiş, taşrada giyecek ve yiyecek bulma noktasında kıtlıkla karşılaşmıştır. Mali yükün artışı ile birlikte sanayi kolları koloni bölgelerine taşınarak, Fransa'da üretimin önemli oranda azalmasına neden olmuştur. Fenelon, Fransa halkının yaşadığı bu ekonomik buhran karşısında Kral XIV. Louis'in daha sorumlu davranmasına yönelik eleştirilerini alegorik bir dille eserinde ifade etmeye çalışmıştır (Hazard, 1981: 299-300).

Fenelon'un Telemakhos'un Maceraları isimli eseri; Antik Yunan zamanında Homeros'un derlediği Odysseia destanında geçen Odysseus'un eve dönüş maceralarının bir nevi devamı niteliği taşımaktadır. Fenelon'un kendisinin aynı zamanda bir rahip öğretmen olması nedeniyle edebi terbiye ile siyaseti birbirinden ayırmamaktadır. Öğrencisine (Burgonya dükü) krallık sanatını öğretirken Yunan klasiklerinden faydalanmıştır. Dolayısıyla Fenelon eserde babası Odysseus'u aramaya çıkan Telemakhos karakterini merkeze alarak, geleceğin Burgonya dükünü yetiştirmeyi gaye edinmiştir. Fenelon, eserindeki kahramanı Telemakhos'u babasını aramak için çıkardığı yolculuğu uzatmış ve hikâye aralarında devlet idaresi için önemli nasihatler vermeye çalışmıştır. Tabi eser, dönemin Fransa Kralı XIV. Louis iktidarını ve siyasetini hiciv eden bir mahiyete de sahiptir. Fakat Fenelon bu hicvi, eserde alegorik bir şekilde kullanmaktadır. Mesela Mentor karakterini kendisiyle, Telemakhos karakterini Burgonya dükası ile özdeşleştirmektedir. İdomeneus karakterini ise Kral XIV. Louis ile sembolleştirir (Fenelon, 2021: 8). Fenelon'un alegorik yapıları olan bu eseri, tarih araştırmaları açısından önemli ve bir o kadar da ilgi çekici kılmaktadır.

6. Fenelon'un Telemakhos Eseri'nin Ününün Kıta Avrupası'ndan Taşması

François Fenelon'un edeb-siyaset türünde ortaya koyduğu Telemakhos'un Maceraları, 19. asırda modernleşmeye çalışan toplumlar tarafından ilk çevrilen kaynak olarak karşımızda durmaktadır. Osmanlı, Mısır ve İran toplumlarının Avrupa kültürüne karşı ilgi duymasında Fenelon'un eserinin çevrilmesinin neden tercih edildiği, önemli bir soru olarak karşımızda durmaktadır. Eserin diğer milletlerce önemsenmesinde erek kültürlerin* tarihsel süreçleri ile yakından ilintili olduğunu öneren görüş; özellikle Aydınlanma düşüncesinin gelişip serpildiği Avrupa kültürü ile kesişme noktasında olan coğrafyaların sosyo-politik dönüşümlerle karşılaştığına dayanmaktadır. Mutlak idarenin İslam coğrafyasında daha erken bir zamanda hayata geçtiği düşünüldüğünde bu görüş daha da anlamlı hale gelmektedir. Dolayısıyla Fenelon'un eserinin işlev odaklı çeviribilim esas alınarak çevrilmesi erek kültür dizgesindeki rolünü kuvvetlendirmektedir. İşlev odaklı betimleyici çeviribilim çalışmasının çevirilerin erek kültürdeki sosyo-kültürel ve sosyo-politik işlevlerini esas alması, dönemin siyasi dönüşümünü idrak etmek için önemli bir imkân sunmaktadır (Tek vd., 2021: 236-237).

Avrupa kültürü ile karşılaşmaya başlayan farklı medeniyetlerin Fenelon'un eseri ile ilgilenmesinde birçok neden ileri sürülebilir (Enginün, 2019: 178). Fakat makalenin özellikle ilgilendiği nokta; Avrupa'da mutlakiyetçilik düşüncesi ile birlikte gelişmeye başlayan modern devlette, Fenelon'un eserinden, mutlak monarşilerin siyasi iktidarının dizginlenmesine yönelik eleştirisinden neden istifade edildiğidir? Bu eleştirinin özünü ise kanunlara itaat etmede tebaanın sorumlu olmasının yanında, hükümdarların da buna riayet etmesi gerektiği önermesidir. Bu bağlamda *Telemaque*, Avrupa'da klasik siyaset düşüncesinden modern siyaset düşüncesine geçişte önemli bir edeb-siyaset türü olarak değerlendirilmesi gerekir. Dolayısıyla Osmanlı, Mısır ve İran gibi önemli edeb-siyasetname geleneğine sahip memleketlerin, Avrupa'nın baskın sosyo-politik düşüncesini tanımak için *Telemaque* eserini tercih etmeleri; siyasi iktidarın dizginlenmesi yönelik bir düşüncenin dışavurumu olarak değerlendirilebileceğinin işaretleri olabilir.

Mamafih Osmanlı, Mısır ve İran gibi memleketlerin *Telemaque* eserine yakın ilgi duymasının nedenleri üzerinde durmak gerekmektedir. Yukarıda bahsettiğimiz gibi Fransa Kralı XIV. Louis

¹ Çevirmenin içinde yaşadığı toplumun normlarını dikkate alarak bir eseri özgün bir şekilde ele alması.

döneminde mutlakiyetçi siyaset düşüncesi ile dönüşmeye başlayan Fransa Krallığı, devrin en güçlü Avrupa devletlerinden biri haline gelmiştir. Prusya, Rusya ve Avusturya gibi ülkeler, mutlakiyetçi siyaset doğrultusunda önemli reformlar gerçekleştirerek, güçlü bir devlet nizamı kurmuşlardır. Hükümdarların güçlü bir devlet kurmasında öncelikleri en önemli konulardan birisi kuşkusuz hukuk birliğini sağlamaya dönük kanunları ilan etmeleridir. Din savaşları sonrası Katolik Kilisesi'nin Avrupa'daki hukuki nüfuzunun azalması; Avrupalı hükümdarların bu hukuki boşluğu yasama ve yargı gücünü tek elde toplamalarıyla neticelenmiştir (Davies, 2011: 626). Dolayısıyla farklı dil, din ve ırktan olan insanlar, tek bir hükümdarın şemsiyesi (hukuki birliği) altında toplanmıştır.

18. asır Avrupalı siyaset düşünürleri, bu bağlamda devletin (hükümdarın) fertlerin tabii haklarını korumakla yükümlü olduğu tezini savunmuştur. Bu tezi iddia ederken de, 18. asır boyunca hâkim olan tabii hukuk doktrinine dayanmışlardır. Tabii hukuk doktrini, 18. asırda üzerinde en fazla durulan ve savunulan bir fikir olarak karşımıza çıkmaktadır. Tabii hukuk fikri; her bilgiyi insan aklına irca eden ve her bilgiyi insan aklı ile kavrayan bilgi ideali ile tabii hukukun kaynağını da insan aklında yer vermektedir. Hukuku sonsuz insan aklı ile örtüştürüp, sonsuz insan aklı içinde temellendiren bu görüş; Antik çağda, Stoalılar tarafından kurulmuş olan eski tabii hukuk doktrini ile de uyuşmaktadır. 18. asrın tabii hukuk anlayışı, tabiat ilminin ilerlemesinden doğan, yeni akıl anlayışı ile antik tabii hukuk doktrininin uyumlaştırılması olarak görülebilir. Yeni zamanların akıl anlayışı ile antik tabii hukuk doktrini arasındaki münasebeti ilk defa, tabii hukuk doktrinini esaslı şekilde ele alıp inceleyen Hugo Grotius (1583-1645) kurmuştur. Gerçekte, Stoalılar tabii hukuk doktrini de tıpkı yeni zamanların tabii hukuk anlayışı gibi, aklın sonsuzluğuna ve değişmezliğine inanır. Stoalılara göre bu sonsuz akıl, sonsuz bir tabii hukuk kavramının da kaynağıdır. Yeni zamanların akıl anlayışı ile desteklenen bu eski doktrin, yeni bilgi ideali ile de şekillenerek, yeni zamanlar için, yeni bir ideoloji oluşturur. Topluluk hayatını bu görüş açısından ele almaya çalışan Aydınlanma düşünürleri, sözleşmeyi de bu ideolojiye göre ifade etmeye çalışmaktadır (Birand, 1955: 14-15). Tabii hukuk doktrini ile tebaa, siyasal iktidar ile sözleşme yaparak, uyruk (vatandaş) haline gelmiştir. Böylece geleneksel toplum sınıfları arasındaki farklılıkları yavaş yavaş kapatan bu düşünce, hükümdar merkezli devletin gücünü ortaya koymada önemli bir bütünleşmeyi sağlayacaktır. Nitekim hükümdarlar, tabii hukuk doktrini ile kanun birliğini sağlayarak, devletlerinin güçlenmesine ve yayılcı bir siyaset geliştirmeye başlamıştır.

18. asrın sonları 19. asrın başlangıcı ile birlikte Avrupalı devletlerin Devlet-i Aliyye'nin hüküm sürdüğü topraklarla ilgilenmeleri sonucu ortaya çıkan siyasi kriz (Napolyon Savaşları), Osmanlı ricalinin Avrupa'yı daha yakından tanımalarını bu bağlamda zorunlu kılmıştır. Sultan III. Selim döneminde Avrupa ile siyasi temasların sürekli hale gelmesi için ilk ikametgâh sefirliklerinin kurulması, Osmanlı ricalinin Avrupa siyasi düzeninin merkezleşmesini idrak etmesi için kıymetli bir adım olmuştur. Diğer taraftan Devlet-i Aliyye'nin Avrupalı devletler (Avusturya ve Rusya İmparatorlukları) ile mücadelelerinde askeri ve mali yönden ıslahatlara girişmesinde Avrupa siyasi düşünce tecrübesini anlamaya çalışması önemlidir. Bu yönüyle Fenelon'un *Telemaque* eserinin, Tanzimat Fermanı ile idari düzeninin tekrar kurulmaya başladığı bir dönemde Osmanlı ricali için önemli bir esin kaynağı olduğu söylenebilir.

Filhakika makale konu itibari ile Fenelon'un *Telemakhos'un Maceraları* isimli eserinin, Osmanlı siyasi düşünce dünyası tarafından nasıl ifade edildiği ile ilgili soruların cevabını arama hedefindedir. Dolayısıyla Yusuf Kamil Paşa'nın (1808-1876) çevirmiş olduğu *Tercüme-i*

Telemak eserini (Özgül, 2002: 193-241) bu bağlamdan ele almaya çalışacağız. Fenelon'un siyasi teklifi ile Yusuf Kamil Paşa'nın içinde yaşadığı Osmanlı toplumuna; eserin çevirisi bağlamında neyi önerdiğini açığa çıkarmaya gayret edeceğiz. Böylece Osmanlı idari ve toplum modernleşmesinin, siyaset düşüncesinde var olan felsefi zemininin beslendiği kaynak veya kaynaklar ortaya çıkacaktır. Nitekim Osmanlı toplumuna Klasik Osmanlı siyaset düşüncesine yön veren ahlak/siyaset eserleri aktarılırken, Tanzimat Fermanı sonrası Tercüme-i Telemak eserinin tercih edilmesi ne gibi siyasi/felsefi kırılmayı da içinde barındırdığını ortaya çıkaracaktır. Bu minvalde Avrupa'da ortaya çıkan mutlakiyetçilik siyasetine karşı Tercüme-i Telemak eseri, geleneksel Osmanlı siyasi düzeni içinde neyi temsil etmektedir? Bu sorunun cevabı aranmaya çalışılacaktır.

7. Yusuf Kamil Paşa ve Tercüme-i Telemak

Fenelon'un Telemakhos'un Macerları isimli eseri ile Yusuf Kamil Paşa'nın çevirdiği Tercüme-i Telemak eserini mukayeseye geçmeden önce, Yusuf Kamil Paşa'nın hayatı ile Devlet-i Aliyye'nin merkezîyetçi siyasetinin Tanzimat Fermanı ile fikri olarak nereye evrildiğinden kısaca bahsetmek gerekmektedir. Yusuf Kamil Bey, Gökbeysi eski hanedanlarından İsmail beyzade Mehmet Bey'in oğlu olarak 1808'de (H. 1223) Arabkir'de doğmuştur. Babasını erken kaybetmesinden dolayı amcası Gümrükçü Osman Paşa tarafından eğitilip yetiştirilmiştir. Amcasının Kayseri ve Bozok mutasarrıflığı esnasında mühürdarlığını yapmıştır. 1829'da (1245 H.) Divan'ı Hümayun kalemine atanan Yusuf Kamil Bey, bir rüya sonrası Mısır'a gitmeye karar vermiştir. 1833 yılında İstanbul'dan kalkan bir gemi ile Mısır'a gitmiştir. Mehmet Ali Paşa'ya bir arzuhal göndererek Hazine-i Misriyye kitabetine atanmıştır. Ardından divan-ı vilayete ikinci muavin olarak vazifelendirilmiştir. Yusuf Kamil Bey'in görevlerini layıkıyla yerine getirmesi Mehmet Ali Paşa'nın teveccühünü kazanmasına neden olmuş, kaymakamlık vazifesinden Mirliya rütbesine kadar yükselmiştir. Mehmet Ali Paşa kızı Zeynep Hanım'ın Yusuf Kamil Efendi ile evlenmesine izin vermiştir (İnal, 1982: 196-198).

Mehmet Ali Paşa'nın vefatı sonrası vali olan Abbas Paşa, Yusuf Kamil Paşa'yı Zeynep Hanım ile izdivacına menfi bakmasından dolayı Asvan'a sürgüne göndermiştir. Abbas Paşa, Mısır valisi olduktan sonra Sami Paşa, Subhi Bey ve Kâni Beyleri ülke dışına çıkararak mallarını müsadere etmiştir. Yusuf Kamil Paşa ise Asvan'da geçirdiği üç aylık sürgünden sonra Mustafa Reşid Paşa'ya bir arzuhal yazarak görevinin İstanbul'a çevrilmesini rica etmiştir. Mustafa Reşid Paşa ise durumu padişaha bildirerek, fermanın çıkmasına yardımcı olmuş ve Yusuf Kamil Paşa'nın 1849'da (1266 H.) İstanbul'a gelmesini sağlamıştır (İnal, 1982: 200-201).

Yusuf Kamil Paşa, 1850'de (1267 h.) Rumeli Beylerbeyi payesi ile Meclis-i Vâlay-ı Ahkâmı Adliye ve Maarif-i Umumiye azalıklarına tayin edilmiştir. Senenin sonunda ise vezirlik rütbesine nail olmuştur. İlmi birikiminden dolayı Encümen-i Daniş'in dahili azalığına atanmıştır. 1852'de (1268 h.) Ticaret nâzırı olmuştur. 1853 (1269 h.) senesinde ticaret nazırlığının yanında Meclis-i Vâla azalığı vazifesini birlikte yürütmüştür. 1862 yılında ise Fenelon'un eserini Tercüme-i Telemak adıyla yayınlamıştır (İnal, 1982: 203-204).

19. asırda Devlet-i Aliyye, Sultan II. Mahmud devri ile birlikte idari, mali ve askeri konularda yoğun bir ıslahat dönemine girmiştir. Bu dönemde gerçekleştirilen ıslahatların ekseriyeti hanedan merkezli siyasal iktidarın tahkimi ile ilerlemiştir. Sultan II. Mahmud, hanedan merkezli siyasal iktidarını tahkim ederken, yerel ayanların gücünü kırmak için kalemîyye sınıfından istifade etmiştir. Kalemîyye sınıfının, Osmanlı siyasetini belirleyici bir konuma yükselmesiyle

birlikte islahatların yürütücülüğünde önemli bir konuma sahip olmuşlardır. Nitekim 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı, geleneksel idare anlayışından modern devlet düşüncesine geçişte önemli bir kırılmayı temsil etmektedir (Ortaylı, 2010: 55).

Tanzimat Fermanı'nı siyasi düşünce tarihi bağlamında ele almaya çalışırsak; Sultanı, Tanrı'nın yeryüzündeki hâkimiyetinin bir temsilcisi olarak göz önünde bulunduran, fertten dini sınırlar dahilinde tam bir itaat ve teslimiyet isteyen geleneksel tekliften uzaklaşmanın örneğini temsil etmektedir. Dolayısıyla Tanzimat Fermanı; ferdin, devlet karşısında bir hak ve hürriyete sahip olduğunu, devletin de yalnız fertlerin bu hak ve hürriyetini korumakla yükümlü bulunduğunu, kabul eden Aydınlanma düşüncesine yakın bir devlet anlayışına yönelmenin ifadesi olarak görülebilir. Tanzimat Fermanı'nda tebaanın da bir hak ve hürriyeti olduğu kabul edilerek, bu hakların muhafazasında padişahın tasdiki söz konusudur. Aydınlanma düşünürlerinin ortaya koyduğu tabii hukuk ilkelerinin ruhu Tanzimat Fermanı'nda kendini göstermektedir. Meselâ, Grotius tarafından tabii hukuk bağlamında ele alınan ilk ilkelere birisi olan mülkiyet hakkı; "emniyeti can" yani insanın kendi bedeni ve organları üzerindeki hakkın karşılığı olarak Tanzimat Fermanı'nda ifade edilir. İnsanın kendi emeği ile kazandığı yahut, kendi emeği ile kazanmış olan yakınlarından kendisine miras kalmış olan mülk üzerindeki hakkın fermandaki karşılığı "mahfuziyeti mal" ile açıklanır. Nihayet, "Mahfuziyeti ırz ve namus" sözüyle de, şahsın şeref hakkı ve şahsa verilen önem belirtilmiş olur. Tabii hukukun temel ilkelerinden biri olarak göz önünde tutulan, devletin kendini iktidara getiren sözleşmeyi tutma, sözleşmeye saygı gösterme gereği, padişahın kendisinin bile, fertlerin hak ve hürriyeti alanında kanunsuz girişmelere kalkışamayacağını, buyruk ve yasaklarla değişiklikler yapamayacağı belirtilmiş olur. Fermanında, şahsa ait güvenin ve ferdin iyiliği, genelin iyilik ve mutluluğuna temel olduğu ileri sürülür. Böylece devlet, doğa durumundan kurtulmuş ferdin iyilik ve rahatlığı için meydana getirilmiş bir güven vasıtasına dönüşmektedir. Esas hakların ve hürriyet hakkının tanınmasıyla birlikte eşitlik prensibi, bir devlet anlayışına oturur. Kanunlar ile hürriyet ilkesi yürürlüğe konulmak istenir ve şahsın serbestçe gelişmesi için imkânlar oluşturulur (Birand, 1955: 18-19).

Nihayetinde Tanzimat Fermanı ile birlikte Osmanlı siyasi düşüncesinde tabii hukukla birlikte ortaya çıkan sözleşmecî düşünce, Osmanlı entelektüelleri tarafından tartışılacaktır. Fakat bu makale, Yusuf Kamil Paşa'nın Tercüme-i Telemak çevirisi üzerinden Osmanlı siyasi hayatına ne gibi önerileri olduğuna odaklanmaktadır. Bu önerileri ifade etmeye çalışırken, Fenelon'un eserinin devlet idaresi için gerekli olan telkinleri ile Yusuf Kamil Paşa'nın çevirmiş olduğu eser arasındaki uyum ve farklılıklar değerlendirilecektir. Böylece Tanzimat Fermanı ile birlikte değişmeye başlayan Osmanlı siyaset düşüncesinin hangi fikri zemin üzerinden kendini tanımlamaya çalıştığını gözlemleyebilme fırsatı doğacaktır.

8. Fenelon'un Eseri İle Yusuf Kamil Paşa'nın Çevirisi Arasındaki Fikri Tesir

Fransa Kralı XIV. Louis'in mutlakiyeçti idaresinin keyfi uygulamalarının önüne geçmek isteyen Fenelon, Kralın milletine nasıl davranması gerektiğinden bahsetmektedir. Fenelon eserinde Mentor karakteri üzerinden geleceğin kralı olacak olan Telemakhos'a; Mısır kralının akıllı devlet yönetimi sayesinde milletin zengin ve huzur içinde yaşadığını nasihat eder. Ayrıca Mentor, milletin yaşadığı bu huzur ve refahın, krallarına sevgi beslediğini belirtir. Dolayısıyla Mentor, Telemakhos'un da gelecekte kral olduktan sonra Mısır kralı gibi tebaasını evlatları gibi sevmesi gerektiğini vurgular. Eğer kral akıllı bir idare kurmazsa ve keyfi bir siyaset takip etmesi durumunda kötü sonuçlarla karşılaşabileceği uyarısında bulunur; "Sadece kendilerinden korkulmasını isteyen ve daha itaatli olsun diye tebaasını ezmeyi düşünen krallar insanlık için

birer afettir; gerçi istedikleri gibi herkes onlardan korkar, fakat nefret de eder; tebaalarının onlardan korkmasından ziyade onların tebaalarından korkmaları için sebepler vardır.” (Fenelon, 2021: 25).

Mentor Telemakhos’a öğüt verirken, kralın tebaasının huzur ve emniyetinin sağlanmasının önemli bir vazifesi olduğuna işaret etmiştir. Kralın tebaasına sağlamış olacağı huzur ve emniyet, tebaanın krala karşı itaatini sağlayacağını belirtmiştir. Fakat Fenelon, Kralın tebaanın daha fazla itaat etmesi için kullandığı korku ve baskı idaresinin mevcut durumda emniyeti sağladığını düşünse de, tebaa arasında huzursuzluğun artması sonrası kralın idaresinin tehlikeye düşebileceğinin ikazını yapmaktadır. Dolayısıyla devrin hükümdarı XIV. Louis’i uyarmaktadır.

Mutlakiyetçi bir siyaset geleneğine sahip yerde yaşayan ve idareci olan Yusuf Kamil Paşa’nın yukarıda geçen diyalogu Tercüme-i Telemak eserinde nasıl ele aldığını incelemek gerekir; “Bir hüküm-dâr-ı ‘âkilin zîr-i hükûmet-i hakîmânesinde bulunan ahâlînin şu sa’âdet-i hâllerine ne dersiniz?” dediğimde, “Bak Telemak, siz de pederinizin hükûmetine nâ’îl olduğunuzda teb’anızı vâlid veledi ve veled vâlidî severcesine sevip ve zâtınızı sevdirmeye ve rif’at ü râhatları ancak sâyenizde husûl bulmuş olduğunu söyledirmeye dikkat etmelisiniz.” (Yusuf Kamil Paşa, 2007:44-45; Fenelon, [1279]).

Yusuf Kamil Paşa tıpkı Fenelon’un eserindeki gibi tebaa ile hükümdar arasındaki ilişkinin organik (baba-evlat) bir bağ üzerinden değerlendirmiştir. Bunun dışında Yusuf Kamil Paşa’nın Telemakhos ile Mentor arasında geçen diyalogda iktidarın sağlanmasına yönelik korku ve baskının kötü sonuçlarından bahsetmemesi ilginçtir. Dolayısıyla Yusuf Kamil Paşa, Fenelon’un sözleşmecî tutumunu biraz yumuşatmıştır. Bunun nedeni yaşadığı dönemdeki siyasi şartların müsait olmayışı olabilir. Yahut zaten Osmanlı siyaset düşüncesinde var olan akıl siyasetin sultana yüklediği sorumlulukta; zulüm ile iktidar olunamayacağı yönündeki geleneksel düşünceye sahip olmasından da kaynaklanabilir. Aslında Yusuf Kamil Paşa’nın söyleminin yumuşatma nedenlerine yoğunlaşmaktansa neyi ifade etmeye çalıştığını idrak etmek çalışmamız açısından daha önemlidir.

Bu bağlamdan devam edilirse, bir kralın veya hükümdarın vazifesinin ne olduğu suali ortaya çıkmaktadır. Fenelon bu soruyu öncelikle idarecilerin kanunların üstünlüğünü kabul etmesi şeklinde yanıtlar. Fenelon kral ve hükümdarın kanunların üstünlüğünü kabul etmesini bir gereklilik olarak görür. Bu gerekliliği kral ve hükümdarın memleket içindeki haklarının nedeni olarak belirler. Nitekim Fenelon kralın ne gibi hakları olduğunu Telemakhos karakteri üzerinden Mentor’a sordurur. Bu bağlamda Mentor kralın haklarını açıklamaya girişmektedir;

“İnsanlar üzerinde her türlü hakkı vardır, fakat kanunlarında onun üzerinde her türlü hakkı vardır. İyilik etmekte iktidarı mutlaktır. Kötülük etmek isteyeceği andan itibaren elleri bağlıdır. Kanunlar, milleti onun ellerine, tebaasının babası olmak şartıyla, en kıymetli bir emanet gibi tevdi ederler; birçok adamın gururuna ve rahatına hizmet etmelerini değil, tek bir adamın kemali ve itidaliyle birçok adamın saadetine hizmet etmesini isterler. Kral, zahmetli ödevlerinin kolaylaşmasına ve milleti kanunlara riayet ettirmekle mükellef bir adam olduğu için insanlara saygı telkin etmesine yarayabilecek şeyler müstesna olmak üzere, diğer insanlardan fazla bir şeye sahip olmaz.” (Fenelon, 2021: 74).

Fenelon yukarıdaki bahiste, kralın ülkesinde yaşayan insanlar üzerinde her türlü hakkının olmasını tekrar bir şarta bağlar. Bu şartın en önemlisi kralın insanları iyi bir şekilde idare edebilmesi için kanunlara itaat etmesidir. Kanunların; insanlığın huzur, emniyet ve refahını doğası gereği hedeflediğini, kralın ise bu kanunlara göre devleti idare etmesinin en önemli

vazifesi olduğunu belirtir. Ayrıca Fenelon, Kralın da kanunlara göre idare etmesini yani keyfi bir idare uygulamamasını vurgular. Dolayısıyla Fenelon, kralın kanunlara uygun hareket etmesini sözleşmeci bir siyasal mantık dahilinde değerlendirmektedir. Öyle ki kral ülkesinde yaşayan insanları huzur ve emniyet sağlayan kanunlarla yönetebilir, aksi durumunda krallık vazifesinin meşruluğu tartışmaya açılır. Fenelon'un bu yaklaşımı sözleşmeci siyasal yapının önemli örneklerinden birisi olarak görülebilir.

Fenelon'un eserinde kralın vazifelerinin sözleşmeci bir mantık üzerinden açıkça ifade edilişi karşısında Yusuf Kamil Paşa'nın çevirisinde nasıl bir yansıması olduğu kıymetlidir. Tercüme-i Telemak'ta yukarıdaki bahis şu şekilde geçmektedir;

“Bu surette vazife-i hüküm-dârî ne olmalıdır? su’âlîme cevâbında Vedî’a-i Cenâb-Bârî olan berâyâ üzerine icrâ-yı nüfuz-ı iktidâr eden hüküm-dâr-ı hûşyâr, âsâyîş ü emniyyet-i halka hizmet-i hikmetine mebnî hâkim olduğunu bilerek menâfi’-i ‘umûmiyyeyi istilzâm eder, mesâlih ü umuru tervice râğib ve teşfît-i kulûb-ı nâsa sebep verir mevâddan mücânib olup zâtında ahkâm-ı ‘adliyye-i kanûna inkıyâd ve ‘âdetten ziyâde haşmet ü külfetten istignâyı pîşnihâd ile dâhilen te’sîs-i bünyân-ı ‘adl ü dâd ve haricen def’-i savle-i a’dâyâ teşmîr-i sâ’id-i ictihâd etmek demektir.” (Yusuf Kamil Paşa, 2007: 66).

Nitekim Fenelon kanunların gücünden ve öneminden bahsetmiş, hatta Kral'ın dahi bu kanunlara riayet etmesi gerektiğini sözleşmeci bir siyasal bağlam üzerinden ısrarla vurgular. Fakat Yusuf Kamil Paşa ise çevirisinde Kral'ın kanunlara riayet etmesi gerekliliğini tekrar yumuşatmaya çalışır. Hükümdarın Allah'ın emaneti olan insanların güvenliğini sağlama ilkesine sahip olması gerektiğini belirtir. Yusuf Kamil Paşa ayrıca hükümdarın adli kanunlara bağlılığının dışında, adalet esaslarını temel alan siyaseti de yapabileceğini önerir. Bu öneri hükümdarın idaresini sağlanmasında ucu açık bırakılan bir cümledir. Fakat eserin devamında Yusuf Kamil Paşa adil idarenin muğlak yönünü ortadan kaldırır. “... Hakikaten hâkim-i ‘âdil muktezâ-yı kanûn-ı mu’tedildir” (Yusuf Kamil Paşa, 2007:70) sözü ile adil hükümdarın ılımlı kanunların gereklerini yerine getireceğini söyler. Böylece Yusuf Kamil Paşa adil idare ile kanunları mezcetmeye çalışmıştır.

Yusuf Kamil Paşa eserin ilerleyen kısmında hükümdarın sorumluluklarını biraz daha açıkça ifade etmeye girişir;

“Lakin şa’şa’a-i hüküm-rânî her ne kadar dûrdan nazar edenlere şânlı vü ‘unvânlı görünür ise de hakikaten münfa’il-i tabî’at ü meşakkatli bî-gayet olduğundan mahkûmu olan mahlûka ‘adl ü dâda medyun bulunan hükümdâr cânından ser-keşânın gûşmâline ve ehl-i ‘ırzın muhâfaza-i cân ü mâlına takayyüd ü i’tinâda zuhur edebilecek ednâ hatâ bir milletin nice seneler imtidâd-ı mesâ’ibine sebep ve bir hükümetin muhtâc olduğu ıslâhât-ı mühimmeyi imkânı mertebe meydâna getirmek ...” (Yusuf Kamil Paşa, 2007: 165).

Yusuf Kamil Paşa çevirisinde hükümdarlığın her ne kadar dışarıdan şanlı bir mevki olarak görülmesine rağmen hükümdarın tebaanın can, ırz ve malını muhafaza etme gibi sorumlulukları olduğunu vurgulamaktadır. Hatta hükümetin muhtaç olduğu ıslahatları imkân dahilinde meydana çıkarması gerektiğini belirtir. Yusuf Kamil Paşa'nın çevirisinde hükümdarın sorumlulukları ile ilgili saydığı hususlar, 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Ferman'ındaki esaslarla neredeyse bire bir aynı olduğunu görüyoruz. Dolayısıyla Yusuf Kamil Paşa adil idarenin ilkelerini, Fermana ilan edilen kanunlarla örtüştürmektedir.

Yusuf Kamil Paşa'nın çevirisinde hükümdarın sorumluluklarına yönelik belirttiği ilkelerin Tanzimat Fermanı ile örtüşmesi, onun Tanzimat ıslahatlarına karşı müspet bir yaklaşımı

olduğunu söyleyebiliriz. Hatta çeviride tebaanın can, ırz ve malını muhafaza edebilmek adına yapılması gerekli ıslahatların da hükümdarın vazifesi olarak düşündüğünü söyleyebiliriz. Bu durum bize, Fenelon'un eserinde kanunların dayandığı ilkelerin hangi fikri temele dayandığını anlamaya yöneltmektedir.

Fenelon'un eserinde kanunların dayanması gereken tavsiyesini dikkatlice takip edersek, aynı zamanda Fenelon'un varlık anlayışını da bize gösterebilir. Bu bağlamda Fenelon eserinde Mentor karakteri üzerinden kanunların dayanması gereken ilkeleri; tüm insanların kabul ettiğini düşündüğü, değişmez esaslara göre yapılmasını önermektedir. Bu esasları şu şekilde tasvir eder; "... Velhasıl, birçok cisimleri ölçmek için elde sabit ölçüler bulunmalıdır; tıpkı bunu gibi hüküm vermek için de, bütün muhakemelerin dayanacağı değişmez esaslar lazımdır. İnsan hayatının gayesinin ne olduğu ve insanları idare etmekle ne maksat güdüldüğü iyice bilinmelidir. Bu biricik ve belli başlı amaç, insanın nüfuz ve ikbali kendisi için istememesidir." (Fenelon, 2021: 360).

Mentor'un ifadelerinden Fenelon, değişmez esasları nicelikli alem anlayışı üzerinden değerlendirmektedir. (Küçükalp, 2021: 96-100). Fenelon örneğini okuyucuya sunarken matematiksel bir hesaplama yapar gibi; nasıl bir cisim uzunluk ve genişliği ile belirlenebiliyorsa, toplumun idaresi için niceliksel değerlere göre kanunların oluşturulması, toplumda huzur ve güvenin sağlanacağını düşünmektedir. Fenelon'un bu niceliksel değerleri, tıpkı Thomas Hobbes'un doğa durumundan sözleşme yoluyla toplum durumuna geçme hali olarak değerlendirebiliriz. Fakat buradaki fark Fenelon, Hobbes gibi insanın doğa durumundaki halini kötülük olarak değerlendirmez. Kaos halinin devleti istikrarsızlaştırdığını düşünür. Dolayısıyla Fenelon ilahi iktidar ve insan arasındaki sözleşmeyi savunmaktadır (Hazard, 1981: 299). Hatta sözleşmeyi/kanunları ise herkesin mutabık kalacağı niceliksel değerler üzerinden kurmaya çalışmaktadır. Fenelon eserinde sözleşmecî bir iktidar tahkim ederken, bunu ilahi değerlerle uzlaştırmaya gayret etmiştir. Fenelon'un bu yaklaşımı Hobbes, Locke ve Volter gibi siyaset filozofların sözleşmecî iktidar yaklaşımlarından ontolojik olarak farklıdır.

Fenelon'un toplum idaresi için önerdiği değişmez ilkeleri, Yusuf Kamil Paşa'nın Tercüme-i Telemak çevirisi ile mukayese ettiğimizde neredeyse birebir şekilde yer bulduğunu görebiliyoruz; "... vukuf üzerine halkın za'f ü kuvvetlerini tasvîr eden efkâr-ı zihniyyelerini ve liyâkat-i sahihlerini hârice çıkarmağa merbut olduğundan nümâyîş-i sıdk-ı kâzib ile şehrah-ı insâftan hakkı inhirâf edenlerin kıyâs-ı ecsâma mahsus olan ölçü makamındaki kuvve-i mümeyyize delâletiyle hâllerini zâhire çıkarıp ukûl-i selfime eshâbının tasdik edecekleri surette i'lân ve hükmetmek gerektir." (Yusuf Kamil Paşa, 2007: 187).

Yusuf Kamil Paşa'nın değişmez esasları niceliksel değerler bağlamında ele alması, Osmanlı siyaset düşüncesinde önemli bir değişimi gösterdiğini söyleyebiliriz. Bu fikir Klasik Osmanlı siyaset düşüncesindeki nitelikli varlık anlayışının tezahürü olan kanun-u kâdim düşüncesinden de kopuşu temsil etmektedir (Aktürkoğlu, 2022: 128). Yusuf Kamil Paşa'nın esaslar üzerine kurulu olan kanun-u kadim düşüncesini, Fenelon'un eserindeki çevirisinde niceliksel değerler üzerine kurulu kanun anlayışına indirgeyici bir şekilde ele aldığını görebiliriz. Dolayısıyla kanunların esasını oluşturan gayelerin mutlaklığı, değişmez niceliksel değerlerle biçimlendirilmiş kanunların mutlaklığı ile yer değiştirmiştir. Nitekim bu durum, Osmanlı siyaset düşüncesinde önemli bir değişimi göstermektedir.

Fenelon kanunların esasını dayandırdığı değişmez (niceliksel) değerleri belirledikten sonra kralın iktidarının sınırlandırılmasının çerçevesini Mentor karakteri üzerinde şu şekilde ifade etmektedir;

“Krallar kendi mutlak idarelerinden başka bir kanun tanımamaya ve ihtiraslarına hiç gem vurmamaya alıştılar mı her şeye kadir olurlar. Fakat her şeye kadir olmakla kendi kudretlerinin temelini yıkarlar, ne kati hattihareket kaideleri ne de idare usulleri olur. Herkes onları övmekte birbirleriyle yarış eder; bu kralların artık bir milleti olamaz, çünkü bütün tebaası köleden başka bir şey değildir; zaten onların da sayısı günden güne azalır...” (Fenelon, 2021: 334).

Burada özellikle Fenelon, kanunların üstünlüğü vurgusunu tekrar yineliyor ve kralın keyfi bir idare uygulamasının ortak akıl göz ardı ettiğini düşünür. Keyfi idarenin tebaayı köleleştirilmesi sonucunda ortak akıl veya menfaatin de göz ardı edileceğini vurgular. Eğer kral, kanunların üstünlüğüne uymazsa halkın ayaklanabileceği ikazında (tehdit) bulunmaktadır; Bu taşkın kudreti, olsa olsa bir ayaklanma tabii mecrasına sokabilir... Fazla ileriye vardırılan bir istibdat kadar hiçbir şey meşum bir düşme tehlikesine maruz değildir; böyle bir istibdat tıpkı fazla gerildiği için kirişi kopuverecek olan yay gibidir; fakat o yayı gevşetmeye kim cesaret edebilir ki!” (Fenelon, 2021:335) Fenelon kralın iktidarının sınırını kanunların üstünlüğünde görür. Dolayısıyla kralın, değişmez esaslara göre yapılmış kanunlara saygı göstermesini kendi iktidarının meşruiyeti için elzemdir. Fenelon, eğer kral kanunlara uygun hareket etmediği takdirde halkın ayaklanmasının yani ihtilalin vuku bulmasını doğal karşılar.

Yusuf Kamil Paşa ise çevirisinde bu durumu oldukça yumuşatmaya çalışır. Yusuf Kamil Paşa, keyfi idareye karşı muhalefet etmekle birlikte, hükümdarın kanuna yeteri kadar itibar etmemesi olarak çevirmiştir. Ayrıca bu keyfi idarenin mülk-ü hükümetin yıkılmasına neden olacağına yer vermiştir;

“Biri hüküm-dârin cereyân-ı irâde-i keyfiyesidir ki, ârzû-yı mizacından gayrı kanûn ü ka’ideye i’tibâr etmeyince ‘ukala kabul-i zâviye-i humûl ve erbâb-ı gazez ü tama’ dîvân-ı haşmet ü ‘unvâna ebvâb-ı mütenevvi’adan duhul ü hulûl ile doğruyu kimseden işitmeyerek ahâlî-i memâliki üserâ vü memâlikî hükmüne girmesi hâlinin imtidâdı bir kemânın kirişi gayet-i mertebede gerilip de gevşetilmemekten def’aten kırıldığı gibi mülk ü hükümetin bâdî-i vîrânı vü barbâdı olur.” (Yusuf Kamil Paşa,2007: 178).

Metnin devamında Yusuf Kamil Paşa akla dayanan kanunların, devletin idaresi için her ne kadar iyi olduğunu belirtse de, insanın tabiatın gelen ihtirasa dikkat etmesi gerektiğini önermiştir. Özellikle hükümdarın devleti idare ederken insani tabiatından gelen nefsinin idrakinde olması gerektiğini belirtmiştir;

“Telemek, burada gördüğünüz kavâ'id ü usûl tahsîn-kerde-i erbâb-ı ‘ukul olup lâkin daha bundan iyisi yapılmak mümkündür. Hüküm-dâr her ne kadar hırsını ta’dîl ve mizâc-ı rûşeni tebdil eylediyse de bir insan redâ’eti terke sa’y ettiği kadar redâ’et onu ta’kib eylediğine mebni tabî’at-ı sâbıkâsından ba’zı eser kalmağıla müfredât-ı umûr ile çok uğraşıp muhtâc-ı re’y-i sahih olan mesâlih-i cismiyyeyi diğeri derecesinde düşünmüyor.” (Yusuf Kamil Paşa,2007: 179).

Fenelon’un eserinde kralın haklarının sınırları ile Yusuf Kamil Paşa’nın çevirisi arasında uyumluluk göze çarpmaktadır. Fakat Fenelon siyasal iktidarın meşruiyetinin sağlanmasında kral-tebaa arasındaki siyasi sözleşmeyi cüretkar bir şekilde ifade ederken, Yusuf Kamil Paşa’nın bu konuda daha yumuşak bir üslubu tercih ettiğini görebiliriz. Yusuf Kamil Paşa siyasal

meşruiyetin sağlanmasında daha çok hükümdarın akla dayalı siyaseti benimsemesinin adil idare için elzem olduğunu hatırlatmasıyla sınırlı kalmıştır. Dolayısıyla Yusuf Kamil Paşa'nın çevirisinde siyasi sözleşmeye dayalı bir iktidarın imaları görülmez. Bu durum geleneksel siyaset düşüncesinde hanedan merkezli ıslahatın hedeflendiğini göstermektedir. Fakat ıslahatların insan tabiatının hallerine uygun bir şekilde akli kanunları hedeflemesi (esasların mutlaklaştırılması), geleneksel siyaset düşüncesi bağlamında bize değişimi anlatmaktadır.

Akli kanunların oluşturulmasında ferde de önemli vazifeler yükleyen Fenelon, eserinde devletle siyasi sözleşme imzalamış vatandaşın özgürlüğünün esaslarını belirler; "... Bir kelimeyle, hakikaten en hür adam, her türlü korkudan ve her türlü istekten azade olan ve yalnız tanrılara ve kendi aklına tâbi bulunan kimsedir." (Fenelon, 2021: 82).

Yusuf Kamil Paşa'nın Tercüme-i Telemak çevirisinde de ferdin aklına tabî bir şekilde hareket etmesi aktarılır; "Cihânda en ziyâde serbest olan âdem kimdir?" sorusuna Telemakhos; "Bir âdem köle olsun ve nasıl diyâr ve meslekte bulunur ise bulunsun, Cenâb-ı Hak'tan havf ile halkın korkusundan ve ârzû-yı tekazâ-yı nefsinden sâlim olup da 'aklı muktezasına muvâfakat eyler ise en ziyâde serbest olur" cevabını vermiştir. (Yusuf Kamil Paşa,2007: 70).

Fenelon değişmez esaslara (akıl) dayalı kanunların oluşturulmasında krala yüklediği vazife ile insana yüklediği vazifenin ortak yönü akıldır. Toplumsal mutabakatın sağlanması içinde gereken şey tarafların ortak akılda buluşmasıdır. Dolayısıyla kral özgürlüğünü akli kanunlara itaat etmesiyle sınırlarken fertte aynı şekilde sınırlar. Böylece Fenelon, toplumsal mutabakatın sağlanmasıyla kralın devleti iyi bir şekilde idare edebileceğini önerir. Yusuf Kamil Paşa'nın da toplumsal mutabakatın sağlanması adına akli kanunlara göre hükümdarın devleti idare etmesi düşüncesinde hemfikir olduğunu söyleyebiliriz. Fakat Yusuf Kamil Paşa hükümdarın keyfi bir özgürlük bağlamında idare etmesi yerine akli kanunlara göre hareket ederse daha iyi yöneteceğini tavsiye eder. Yusuf Kamil Paşa, Fenelon gibi müzakereci bir yaklaşımdan ziyade, daha nasihat üslubunu tercih eder.

Fenelon'un toplumsal mutabakat adına dayandığı akli kanunların pratik yönünü ortaya koymak meseleyi idrak etmek açısından önemli olabilir. Yukarıda da kısaca bahsettiğimiz gibi Fransa'da Katolik Fransızlarla Huguenotlar arasındaki dini çekişme Kral XIV. Louis'in en önemli sorunlarından birini oluşturmaktadır. Hatta Kral XIV. Louis'in Katolikler lehine Huguenotları sindirme siyaseti ülkedeki toplumsal istikrarı bozmuş, Huguenotların kitleler halinde Fransa'yı terk etmeleriyle sonuçlanmıştır. Dolayısıyla farklı dinden olan insanlarla toplumsal mutabakatın sağlanması kral için önemli bir sorundur. Nitekim Fenelon eserinde akli kanunlara dayalı idarenin farklı inançta olan insanlara nasıl davranması gerektiğini ele almaya çalışır. Misal üzerinden gidecek olursak Fenelon kilise ve devlet otorite ayrılığını şu şekilde dile getirmektedir;

"Niçin kutsal işlere karışyorsunuz? Bu husustaki kararı bırakın Etrüyalılar versin; bu işi pek eski zamanlardan beri kâhinlikle uğraşan ve tanrıların ilhamıyla onlara tercüman olan Etrüyalılara bırakınız... bir kralın dine tabi olması, fakat din işlerini düzenlemeye kalkışmaması gerektiğini hatırlayınız. Din tanrılardan gelir, krallara üstündür. Krallar dini koruyacak yerde ona karışacak olursa, onu istiklalinden mahrum ederler. Krallar o kadar kudretli, insanlar da o kadar zayıftır ki, krallar kutsal işlere karıştırılacak olurlarsa, her şey onların keyfine göre bozulmak tehlikesine girer ..." (Fenelon, 2021: 345).

Fenelon'un yukarıdaki ifadelerden görüldüğü gibi toplumsal mutabakatın sağlanması için Kralın din işlerine karışmaması gerektiğini tavsiye eder. Kralın dine karışması halinde, devlet çıkarları

doğrultusunda dini yozlaştırabileceği endişesini belirtir.* Böylece kralın toplumsal mutabakat adına din temelli bir siyaset geliştirmemesi gerektiği vurgular (Ağaoğulları, 2015: 248-249). Yusuf Kamil Paşa'nın bu bahsi şu şekilde çevirir;

“Evvalâ bu makule umûr-ı takdîsiyye ve rûhâniyyeye niçin karışyorsunuz? Diyânetin ‘ulviyetti hasebiyle ıslâh ü tanzimine hükümet müdâhele eder ise siyânet edecek yerde gazezine âlet eder ki bu câ’iz değildir. Hüküm-dâr mütedeyyin olup kat’-ı nizâ-ı mezâhibi ehl ü erbabına havâle ile cânibîn-i mu’ârızinden hiç birini iltizâm etmeyerek nihâyetü’n-nihâye verilecek kararı hukemâdan vikaye etmelidir.” (Yusuf Kamil Paşa, 2007: 181-182).

Yusuf Kamil Paşa'nın yukarıdaki bahsi ele alış, Fenelon'un eseriyle uyumluluk gösterir. Hükümdarın şer’î kurallara karışmaması gerektiğini vurgular. Yusuf Kamil Paşa, hükümdarın mütedeyyin olup mezhepler arası kavgayı yatıştırmayı işin ehline havale etmesini ve karşıtları susturmadan son tahlilde verilecek kararı hükümdardan korumasını belirtir. Dolayısıyla Yusuf Kamil Paşa, Tercüme-i Telemak çevirisinde hükümdarın akli kanunların üstünlüğüne saygı göstermesinin gerekçesini şer’î kanunların üstünlüğünü tanıma zorunluluğundan ortaya çıkarmaktadır. Bu durum Osmanlı siyaset düşüncesi bağlamında önemli bir değişimi göstermektedir. Nitekim Klasik Osmanlı siyaset düşüncesinde akli kanunlar, şer’î kanunların şemsiyesi altında meşruiyetini sağlarken, Tanzimat Fermanı sonrasında akli kanunların konumu şer’î kanunların meşruiyet zemini ile neredeyse aynı konuma yükselmiştir.

9. Sonuç

Erken Modern Çağ'da Telemakhos'un Maceraları isimli eser kuşkusuz kralların devletle bütünleşerek büyük bir güce ulaştığı bir zamanda önemli eleştiriler getirmiştir. Avrupa'yı kaos ve istikrarsızlığa götüren Refrom (Din) Savaşları, Avrupalı düşünürleri devletin otoritesini kuvvetlendirmesi yönünde teklifler önermeye itmiştir. Doğa durumunda yaşayan insanın toplum durumuna geçişte bazı özgürlüklerinden devlet otoritesi adına feragatte bulunarak, emniyet ve refah içinde yaşamasını telkin etmeleri bunların başında gelmektedir. Bu durum devlet içinde istikrarın sağlanması adına kralların otoritesini artırmasıyla sonuçlanmıştır.

Mutlakiyetçilik düşüncesinin ve Mutlak idarenin sembolü olan Fransa Kralı XIV. Louis, Fransa'yı Avrupa'nın en önemli siyasi gücüne dönüştürmüştür. Fakat Kral XIV. Louis'in keyfi ve zorba idaresi, François Fenelon gibi düşünürlerin eleştirisine neden olmuştur. Bu bağlamda Fenelon'un Telemakhos'un Maceraları isimli eseri alegorik bir dille yazılmış olsa da, muhtevası bakımından kralın idaresini, kanunların üstünlüğü vurgusuyla sınırlamaya çalışmıştır. Hatta Fenelon kanunların üstünlüğünü, kralın sorumlulukları bağlamında ele almıştır. Böylece devlet idaresinde kral ve tebaa arasındaki organik ilişkiyi sözleşmecî bir mantık ile değerlendirdiğini anlayabiliriz.

Meseleyi Yusuf Kamil Paşa'nın çevirisi olan Tercüme-i Telemak üzerinden değerlendiresek; Sultan III. Selim ile başlayan ve Sultan II. Mahmud devri ile birlikte giderek mutlakiyetçi bir idareye dönüşen Devlet-i Aliyye, Tanzimat Fermanı ile birlikte sultanın idaresinin belli bir kısmını sınırlamıştır. Osmanlı yönetimi Tanzimat Fermanı ile anayasal bir ıslahat hareketine doğru dönüşmeye başlamıştır. Devlet ricali Tanzimat ıslahatlarına devam ederken, Avrupa'nın siyaset felsefesinden önemli ölçüde istifade etmiştir. Dolayısıyla Yusuf Kamil Paşa'nın çevirisi olan

² *Auctoritas-Potestas* kavramı; (iki kılıç kuramı) *auctoritas sacerdotium* yani ruhani iktidarı ve kurallar düzenini ifade ederken, *regalis potestas* ise dünyevi iktidarın düzenini temsil etmektedir. Dolayısıyla kavram her iki iktidarın farklılığını ve sınırlarını belirlemek için kullanılmıştır.

Tercüme-i Telemak, Fenelon'un devlet idaresine yönelik tekliflerini içinde barındırmaktadır. Hatta Tercüme-i Telemak, -Fenelon'un önerdiği gibi- kanunların esasını, değişmez değerlere bağlı kalmasını natüralist bir yaklaşımdan değerlendirmektedir. Tercüme-i Telemak'ın bu yaklaşımı, Osmanlı siyasi düşünce dünyasındaki dönüşümün önemli bir örneği olarak karşımızda durmaktadır.

Kaynakça

- Ağaoğulları, M. A. (2009). *Kral devletten ulus devlete*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Ağaoğulları, M. A. (2015). *Sokrates'ten jakobenlere Batı'da siyasal düşünceler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aktürkoğlu, M. E. (2022). Nizam-ı Cedid'ten Tanzimat'a Osmanlı zihniyet yapısının çözümlenmesi bağlamında Batı'nın siyaset bilimi kavramlarının (özgürlük, eşitlik, vatan ve millet) dönüşümü (Yayımlanmış Doktora Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Birand, K. (1955). *Aydınlanma Devri devlet felsefesinin Tanzimatta tesirleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Bloch, M. (2015). *Feodal toplum*. (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay). İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Cyres, V. S. (1906). *Francois de Fenelon*. London: Methuen Company.
- Davies, N. (2011). *Avrupa tarihi*. (çev. Mehmet Ali Kılıçbay) Ankara: İmge Yayınları.
- Enginün, İ. (2019). *Yeni türk edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e 1839-1923*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Fenelon, F. (2021). *Telemakhos'un maceraları*. (çev. Ziya İhsan) İstanbul: Dergah Yayınları.
- Fenelon, F. (9 Safer 1279). *Tercüme-i Telemak*. (çev. Yusuf Kamil Paşa) İstanbul: Tasvir-i Efkâr Gazetesi Matbaası.
- Gorday, P. (2012). *Francois Fenelon A Biography: The Apostle of Pure Love*. Massachusetts: Paraclete Press.
- Hazard, P. (1981). *Batı düşüncesindeki büyük değişme*. (çev. Erol Güngör) İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Hobbes, T. (2007). *Leviathan*, (çev. Selim Lim) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İnal, M. K. (1982). *Son sadrazamlar I*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kriegel, B. (2010). *Klasik siyasi felsefe metinleri*. (çev. Zühre İlkelen) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Küçükalp, K. (2021). Klasikten moderne ve çağdaş zamanlara insan tasavvurunun dönüşümü. İ. H. Üçer (Ed.), *Gerçekliğe Yeni Bir Çağrı*. İstanbul: İlem Yayınları.
- Merriman, J. (2018). *Rönesans'tan bugüne modern Avrupa tarihi*. (çev. Şükrü Alpagut) Ankara: Say Yayınları.
- Mooers, C. (1997). *Burjuva Avrupa'nın kuruluşu*. (çev. Bahadır Sina Şener) Ankara: Dost Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2010). *İmparatorluğun en uzun yüzyılı*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Özgül, M. K. (2002). Yusuf Kamil Paşa'nın Tercüme-i Telemak-ı. *Erdem Dergisi*, 14(40), 193-241.
- Tek, Z., Arslan T., & Zeytinli E. (2021). Batılılaşma dönemi doğu edebiyatında Les Aventures De Télémaque, Fils D'Ulysse'in serüveni: Türkçe, Arapça ve Farsça örneği. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 61(1), 234-264.
- Yusuf Kamil Paşa. (2007). *Tercüme-i Telemak*. (Haz. Gonca Gökalp Alpaslan) Ankara: Öncü Kitap.

Extended Abstract

The aim of our article is to focus on the critical aspect of Fénelon's allegorical work *The Adventures of Telemachus* in the context of political thought, in contrast to the absolute rule of King Louis XIV, who consolidated political power in France. Thus, Fénelon's work presents important proposals in the realm of political philosophy. One of these proposals is the establishment of a contractual (constitutional) government as opposed to the absolute rule created by King Louis XIV's absolutist ideology. While attempting to present the contractual (constitutional) government to the king through Fénelon's work, the impact of this issue on the Devlet-i Aliyye's has also been examined through Yusuf Kamil Paşa's translation of Fénelon's work, *Tercüme-i Telemak*. This way, the contribution of the constitutional movement that began with the Tanzimat Edict in the Devlet-i Aliyye's to the political thought world will be understood. When Fénelon's work is compared with Yusuf Kamil Paşa's translation in the study, it will help us grasp to what extent Fénelon's political proposals influenced Yusuf Kamil Paşa.

The proposals of political thought that aided in the consolidation of absolute monarchy are valuable in the context of our topic. This ideology, known as "Absolutism" in political philosophy, was introduced by French jurists in the late 16th century. The emergence of the doctrine of Absolutism as an intellectual concept reflects a significant effort to govern larger territories by monarchs who had more power than their predecessors and mirrors the internal logic of states' rise. Indeed, the Kingdom of France represents a unique example in the context of the facts briefly mentioned above.

When we evaluate King Louis XIV's political maneuvers in the context of political philosophy, he possessed absolute power as a person who directly derived his authority from God and embodied sovereign authority within the state. He was not accountable to anyone for the laws he enacted or the decisions he made. While exercising political power, there was neither a political force nor any institution that could oversee him or bring up their duties. In this context, the phrase attributed to Louis XIV, "*L'État, c'est moi*" (I am the State), accurately summarizes the understanding of the king-state, meaning that the state's power and unity are reflected in the personality of the king. Therefore, the monarchical ideological discourse aimed to identify the king not only

with the state but also with the nation in order to strengthen the unity of central sovereign power. The rise of absolute monarchy in France also influenced other kingdoms in Europe to develop politics in a similar direction.

The political power established within the state by King Louis XIV of France was met with concern by François Fénelon, who took on the education of the king's grandson. Fénelon addressed his criticisms through a story centered around the character of Odysseus from Homer's Greek epic, the *Odyssey*. His work *The Adventures of Telemachus* contains advice to the king's grandson regarding state administration, while also conveying his critiques of King Louis XIV's politics through allegorical storytelling.

In general, the content of the work discusses how the king's absolute power could over time transform the king into a tyrannical ruler, emphasizing the need to limit the king's absolute power. Fénelon's proposal to limit the absolute rule of the king in his work *The Adventures of Telemachus* contributed to the fame of the work extending beyond continental boundaries in the 18th and 19th centuries. The significance of *The Adventures of Telemachus* for our study lies in how it provides important clues regarding the political preferences when the Devlet-i Aliyye's sought to establish its own internal structure while facing the weakness compared to European states. François Fénelon's work *The Adventures of Telemachus* holds a unique position as one of the first translated sources in the 19th century by societies attempting to modernize. The question of why Fénelon's work was chosen for translation by Ottoman, Egyptian, and Iranian societies, which were showing interest in European culture, presents an important inquiry. Considering that absolute rule was established in the Islamic world at an earlier time, this view becomes even more significant. Therefore, the choice of Fénelon's *The Adventures of Telemachus* by countries with a significant tradition of literary and political treatises like the Devlet-i Aliyye, Egypt, and Iran to understand the dominant socio-political thought in Europe could be seen as an expression of the idea of restraining political power.

We have attempted to analyze Yusuf Kamil Paşa's (1808-1876) translation of Fénelon's work, *Tercüme-i Telemak*, from the perspective of political thought. Our primary aim was to uncover what Fénelon's political proposal and Yusuf Kamil Paşa's translation suggested to the Ottoman society in which he lived. In doing so, we aimed to identify the sources that nourished the philosophical foundation of Ottoman administrative and societal modernization in the context of the translation. Indeed, while classic Ottoman political thought was transmitted to Ottoman society through moral and political treatises, the preference for *Tercüme-i Telemak* after the Tanzimat Edict reveals what kind of political/philosophical transformation it encapsulated.

In conclusion, when we evaluate Ottoman political thought through Yusuf Kamil Paşa's translation of *Tercüme-i Telemak*, we see that the Devlet-i Aliyye, which had gradually transformed into an absolutist rule starting from Sultan Selim III and increasingly so during the reign of Sultan Mahmud II, began to limit the sultan's rule within a certain domain with the Tanzimat Edict. With the Tanzimat Edict, Ottoman governance began to shift towards a constitutional reform movement. While the Ottoman ruling elite continued the Tanzimat reforms, they significantly benefited from European political philosophy. Therefore, *Tercüme-i Telemak*, translated by Yusuf Kamil Paşa, contains Fénelon's proposals for state administration. In fact, *Tercüme-i Telemak* evaluates the essence of laws and their adherence to immutable values from a naturalistic perspective, just as Fénelon suggested. This naturalistic approach of *Tercüme-i Telemak* stands as an important example of the transformation in the Ottoman political thought world. So, this represents a departure from the traditional political thought of the Devlet-i Aliyye's that had at its core the concept of qualified realm, within the framework of Islamic intellectual history.